

Derlemeler

Compilations

ANADOLU TÜRKMEN MÜZİK SANATINDA BİR ABDAL DEHA: NEŞET ERTAŞ

Erol PARLAK*

Özet

Abdallar, kendilerine has ifadeleri içerisinde yarattıkları zengin kültür mirası ile Anadolu Müzik Medeniyetinin en önemli topluluklarından biridir. Özel ve ayırt edici yaşam biçimleri; toplumsal ilişkileri, inanç sistemleri, adet ve gelenekleri, manevi evrenleri içerisinde yarattıkları değer ve görüşler özgün sanatlarının ana kaynağıdır. Neşet Ertaş, üretimleri, saz - ses tekniği ve müziğe kazandırdığı boyut ile böylesi büyük bir sanat topluluğunun piri. Ulu Abdallar soyundan Muharrem Ertaş'ın ozan oğludur Neşet Ertaş. Hak ve halk aşıklığı yolunda bir Bektaşî ozan olarak, Garip mahlası ile saf ve temiz bir Türkçe içerisinde havalandırdığı türkülerinde hep sevgi, saygı, kardeşlik, birlik, beraberlik, hoşgörü, akıl, bilgi ve bilime saygı gibi kavramları işleyerek daima Hak'tan aldığını sanat yoluyla halka iletmiştir. Ülkemiz müzik kültürünün en seçkin örnekleri arasında yer almış birbirinden değerli eserleri onun görkemli sanatının birer yansımasıdır.

Bu makale, sanatın ve müzik biliminin ilerlemesine, ülke tanıtımına katkıda bulunmuş Neşet Ertaş'ın sanatının temelinde yatan ana kaynakların saptanması ve bunlara dair gizli kalmış yönlerin gerçek nitelikleri ile ortaya konularak gelecek kuşaklara doğru aktarılabilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Makale ile ilgili verilerin toplanması için öncelikle kütüphane ve arşiv taramalarına dayalı kapsamlı bir literatür çalışması ile yazışma ve internet araştırmaları yapılmıştır. Bunun yanında ayrıca alan araştırmaları yapılmış bu kapsamda gözlem, görüşme gibi yöntemler kullanılmıştır.

Neşet Ertaş ile özdeşleşmiş tavrın anlaşılması bağlamında sorun olduğu, bu konunun çözümlenmesi gerektiği görülmektedir. Zira bu tavır; sanatın, bilimin ilerlemesine ve ülke tanıtımına yaptığı katkının ötesinde ülkemizin kendi kaynağı üzerinden yapılanması temelinde model olabilecek içerisinde çok sayıda referans taşıyan ilerici bir müzik akımıdır.

Anahtar Kelimeler: Derviş, Abdal, Bektaşî, Usta, Neşet Ertaş.

AN ABDAL GENIOUS IN ANATOLIAN TURKEMEN MUSIC: NEŞET ERTAŞ

Abstract

Abdals are one of the most important communities in Anatolian Musical heritage with their specific ways of expression. Their special and distinctive life styles, social relations, religious

* Doçent , İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı, İstanbul/TÜRKİYE

views, traditions, values and ideas created in their spiritual realms are the main sources of their authentic art. Neşet Ertaş, genius of art with his products and reed-vocal techniques and with his contributions to musical depth, is the master of this art community. Neşet Ertaş, poet son of Muharrem Ertaş who comes from the Holy Abdals family, is a unique artist. As a Bektashi bard who loves Allah and the people, he conveyed what he received from Allah to public through art, using notions like love, respect, brotherhood, unity, integrity, tolerance, wit, knowledge and esteem for science, with the pseudonym “Garip” and with his songs composed in clear and pure Turkish. His valuable works which fall into some of the best places in our country’s musical heritage are reflections of his magnificent art.

This essay is prepared in order to show the main resources of Neşet Ertaş’s works, which contribute to the development of art, music and science and publicity of our country, and to pass correctly on to the next generations by introducing the hidden aspects of these with their true qualities. First, a comprehensive literature search is made by scanning libraries and archives and internet research and some correspondence. Besides, field study is made by using such methods like observation and interview.

It is seen that there is a problem with the manner associated with Neşet Ertaş and that this problem should be solved. For this manner is a progressive musical genre, which not only contributes to the development of art and science and publicity of the country, but also has lots of references that can be used as models to restructure our country on its sources.

Keywords: Dervish, Abdal, Bektashi, Master, Neşet Ertaş.

Giriş

Abdallar, kendilerine has ifadeleri içerisinde yarattıkları zengin kültür mirası ile Anadolu müzik medeniyetinin en özgün topluluklarından biridir. Özel ve ayırt edici yaşam biçimleri; toplumsal ilişkileri, inanç sistemleri, âdet ve gelenekleri, manevi evrenleri içerisinde yarattıkları değer ve görüşler kendilerine özgü kültürlerinin ana kaynağıdır. Anadolu Müzik Medeniyetinin beslendiği en önemli kaynakların başında gelen bu özgün topluluk, dört bir yanına dağıldıkları kültür zengini, bereketli Anadolu topraklarının müzik kültürünü sevgi, saygı, barış ve kardeşlik duygusuyla dolu engin gönülleri ile Hak yolunda çağlar boyu yeniden inşa etmişlerdir. Anadolu’ya has bir inanç ve görgü ile sürdürdükleri; abartıdan uzak, sade yaşamları boyunca, meslekten sanatkar olmaları ve bu mesleği kuşaklar boyu sürdürmeleri sonucu, gelişerek çoğalan münhasır bir kültür hazinesi oluşturmuşlardır. Ege müziğinin zeybekler başta olmak üzere en seçkin örneklerini; davul zurnalarıyla Aydın ve çevresi Abdalları, Anadolu’nun Caz’ı olarak görülen bozlakları, ilginç form ve ses özellikleriyle halayları, türküleri, oyun havaları, deyişleri; Orta Anadolu Abdalları, aşıklık geleneğinin incelikli söylemlerini, yanık

Barak havalarını, yiğitlemeleri; Çukurova ve Barak Abdalları emek ve özveri ile yaşatmaktadırlar. Bu ezgilerde Anadolu'ya ait tarihi, kültürel dokuyu, Türkmen dilinin duru inceliklerini bulmak mümkündür.

Neşet Ertaş, her bir bireyin doğumdan ölüme kadar olan yaşamının seslerle örülü olduğu böylesi büyük bir sanat topluluğunun piridir. Sanat dehası, üretimleri, saz ve ses tekniği ile müziğe kazandırdığı boyut, onu Anadolu Abdallarının gönül tahtının sultanı yapmıştır. Neşet Ertaş'ı Abdallardan, Abdalları Neşet Ertaş'tan ayrı düşünmek mümkün olmadığı gibi Abdalları anlamadan Neşet Ertaş'ı anlamak da mümkün değildir. Bu nedenle Abdallar ile ilgili anlatılan her şey, aslında Neşet Usta'nın ta kendisi olup elbette ki Neşet Usta ile ilgili anlatılan her şey de aynı zamanda Abdalların kendisidir. Bu bağlamda onun özel profili ve derinlikli sanatını kapsayan değerler bütününe kavranılabilmesi ancak Abdallar ve Abdallık kavramının tarihi, kültürel ve sosyolojik açıdan çeşitli yönleri ile ele alınması, Bektaşilik özü ile yoğrulmuş Abdallar yoluna ait felsefenin ortaya konulması ve Abdal müziğini oluşturan karakteristik formlar, türler, icra, tavır vb özellikler yönünden incelenerek çözümlenmesi sonrasında mümkün olabilecektir.

Ülkemiz genelinde, Neşet Ertaş'ı güzel türküler söyleyen yetenekli bir köy sanatkârı gibi algılamaktan öteye varmayan genel bir anlayış mevcuttur. Daha başlarda yöre kalıplarını aşan ve ulusallık çizgisini yakalayıp önemli üretimlerle bunu pekiştiren, felsefesi ile de gerçek bir dünya insanı olgusu sergileyen Ertaş özelinde gelişen arif kişilik, dervişane tavır ve ozan kimliği bir kenara bırakılarak, sadece güzel türküleri, sesi ve sazı olan bir Çingene biçiminde algılanma hatasına düşülmüştür. Bektaşilik öğretisinin en ince örneklerini deyişlerine yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda birebir yaşayan Ertaş'a ozanlar ile ilgili hemen hiçbir kitapta verilmemiştir. Bunun da ötesinde Ertaş'ın sergilediği bu dervişane tavır ve başarı, kültürel alt yapısı, gelişim evreleri ve ulaştığı entelektüel seviye göz ardı edilerek yeni bir sanat anlayışı belirtisi olarak görülmeyip bunun yerine yöresel halk müziği kategorisi içine hapsedilmiştir. Yarım asırdan fazladır çeşitli müzik türlerini etkilemiş gerçek bir ekol niteliği taşıyan Ertaş ve onun müziğine dair farkındalık yeterince gelişmemiş, göz ardı edilerek Anadolu Türkmen'inin öz dili, müziği ve felsefesine dair belki de en çarpıcı örnek dikkatlerden kaçmıştır. Böylelikle Ertaş ile özdeşleşmiş olan ve birçok yönüyle Anadolu müziğinin zirvesi sayılabilecek bu müzik tarzından kaynaklı gelişebilecek nitelikli açılımlara varılamamıştır.

Bu çalışma, sanatın ve müzik biliminin ilerlemesine, ülke tanıtımına katkıda bulunmuş Neşet Ertaş'ın sanatının temelinde yatan ana kaynakların saptanması ve bunlara dair gizli kalmış yönlerin gerçek nitelikleri ile ortaya konularak gelecek kuşaklara doğru aktarılabilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Neşet Ertaş ile özdeşleşmiş, temelinde Abdallık kavramı, felsefesi ve sanatsal tavrının altında yatan ana kaynakların saptanması ve bunlara dair gizli kalmış yönlerin gerçek nitelikleri ile ortaya konularak gelecek kuşaklara doğru aktarılabilmesi önemlidir. Zira bu tavır; sanatın, bilimin ilerlemesine ve ülke tanıtımına yaptığı katkının ötesinde ülkemizin kendi kaynağı üzerinden yapılanması temelinde model olabilecek, içerisinde çok sayıda referans taşıyan ilerici bir müzik akımıdır. Bu nedenle salt bu çalışma değil aynı zamanda konu ile ilgili yapılacak nitelikli her araştırma önemlidir.

Bu araştırma Neşet Ertaş özelinde Anadolu Abdalları ile sınırlıdır. Gerçekte, dünya genelinde Abdalların yaşamsal ve sanatsal tavrının incelenmesi ile orantılı çok daha geniş bir konudur.

Araştırmada, kısmen *simgesel*, belirli ölçüde *uyuşum* ancak daha çok *benzeşim* genel modelleri kullanılmıştır. Ancak araştırmanın geneli *tarama* modeli temelinde biçimlendirilmiştir.

Araştırma ile ilgili verilerin toplanması için öncelikle kütüphane ve arşiv araştırmalarına dayalı kapsamlı bir literatür çalışması yapılmıştır. Ancak konu ile ilgili direkt kaynakların azlığı, olanların yetersizliği, özellikle de müzik bağlamında notalardan öteye bir çalışmanın olmadığı görülmüştür. Araştırmada ayrıca Gözlem, Görüşme, Yazışma ve İnternet araştırmaları gibi yöntemler de kullanılmıştır.

Bulgular ve Yorum

- Neşet Ertaş özelinde gelişen sanatsal ve felsefi tavır, sanatın bilimin ilerlemesine ve ülke tanıtımına yaptığı katkının ötesinde ülkemizin kendi kaynağı üzerinden yapılanması temelinde model olabilecek içerisinde çok sayıda referans taşıyan ilerici bir müzik akımıdır.

- Ülkemiz genelinde Ertaş'ın sergilediği sanatsal tavır ve başarı, kültürel alt yapısı, gelişim evreleri ve ulaştığı entelektüel seviye göz ardı edilerek yeni bir sanat anlayışı belirtisi olarak görülmeyip bunun yerine yöresel halk müziği kategorisi içine hapsedilmiştir. Böylelikle Anadolu Türkmen'inin öz dili, müziği ve felsefesine dair belki de en çarpıcı örnek dikkatlerden kaçmıştır.

- Daha ilk başlardan itibaren felsefesi ile de gerçek bir dünya insanı olgusu sergileyen Ertaş özelinde gelişen arif kişilik, dervişane tavır ve ozan kimliği göz ardı edilerek Bektaşilik öğretisinin en ince örneklerini deyişlerine yansıtma kalmayıp aynı zamanda birebir yaşayan Ertaş'a ozanlar ile ilgili hemen hiçbir kitapta verilmemiştir.

- Ertaş özelinde gelişen önyargılı bu tavır nedeniyle, birçok yönüyle Anadolu müziğinin zirvesi sayılabilecek bu müzik tarzından kaynaklı gelişebilecek nitelikli açılımlara varılamamıştır. 18. yüzyıl ozanı Dertli Kemter bir şiirinde;

*Abdallığın binasını sorarsan,
Allah bir Muhammed Ali Abdaldır
Hakikat ilminde aşkın ararsan
Cümle ululardan ulu Abdaldır*

dizeleriyle Abdallığın inanç içerisindeki yerini ve yücelik mertebesini ortaya koyarken, bir başka dörtlükte Firdevs-i âlâda öten bülbüllerin dilinin de Abdal olduğunu belirtmektedir;

*Muhammed Kırklarda bir hayal gördü
Ol hayal ne imiş, aşlına erdi
Firdevs- i âlâdan içeri girdi
Öten bülbüllerin dili Abdaldır*

Ulu Abdallar soyundan, ömrü Garip'lik ile Bülbüllük arasında geçmiş, son nefesinde *sazımın emaneti* diyerek yarattığı gönül mirasını teslim eden ozanlar babası Muharrem Ertaş'ın ozan oğludur Neşet Ertaş. Bir Şaman misali büyümlü ve esrik, bir Kalenderi misali engin ve coşkun ve bir Bektaşî eri olarak yüreği yüce bir aşk ve sevgi ile dolu. Engin gönlü ve yalınkat yüreğinden taşan hüznü ve yanık ifadesi ile havalandırdığı türküleri, Anadolu tarihi kadar derin, Anadolu toprağı kadar bereketli, Anadolu kültürü kadar zengin, Anadolu insanı kadar içten, sade ve cömerttir. Her biri diğerinden değerli türkülerinden birinde, tıpkı babası gibi bir Garip Bülbül olarak süren yaşamını özetler;

*Başın alır diyar, diyar gidersin
Ahiri kendini mecnun edersin
Garip Bülbül gibi feryat edersin
Anlayan bulunmaz dilinden gönül*

Ertaş'ın felsefesinin merkezini de insan gönlünü temel alan bir öz yaklaşım belirler. Dervişler yolunun örnek davranışları onda da görülür. Bu yolda ilk örneğı ise; hayatı, sanatı ve engin gönül ile Hak'a niyazı öğrendiğı babası, ustası Muharrem Ertaş'tır. Bu nedenle de her şeyini borçlu olduğunu her fırsatta ifade ettiği, sazının emanetini teslim aldığı, kendi deyimi ile sazın ulusu Muharrem Ustanın ayaklarının dibine gömülmektir son dileğı. Dervişler yoluna özgü; az söylemek, az yemek, az uyumak, kulak verip dört köşeyi dinlemek, korunmaya muhtaç, perişan ve düşkün olanlara yardım elini uzatmak, kâmil insan olma inancının gereğı; bir vazifedir. Ona

göre bu mertebeye namazla, oruçla, sadaka ile değil, iyilikle, cömertlikle, nasihatle erişilir. Onun bu bakışının temelini Abdal dervişlik yolunun köklü felsefesinde aramak gerekir.

Tarihî kaynaklar ve bu kaynaklar ışığında yapılan araştırmalara dayalı bulgular; *Abdallık* kavramının tarihte ilk kez Asya, Anadolu, Arap yarımadası, Afrika sahalarında, İran'dan Anadolu'ya, Suriye'den Mısır'a hatta Afganistan ve Hindistan'a kadar uzanan geniş bir coğrafyaya yayılmış İslam Tasavvufu kapsamındaki İslamî *Zahitlik Hareketleri* içerisinde ortaya çıkan dinsel bir olgu olduğu, Abdallar olarak bilinen zümrenin de tasavvufi bir topluluk kimliği ile ortaya çıktığı yönündedir. Buna göre, Abdalların Anadolu kolunu oluşturan ve tarihe *Rum* ya da Türkçe söyleyişle *Urum Abdalları* adıyla kaydedilen topluluğun da tasavvufi bir zümre olarak İslamî *Zahitlik* hareketlerinden biri olan Kalenderilik ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Anadolu İslam Tasavvufu tarihinde önemli bir yeri ve etkileri bulunan Kalenderilik *Akımı*, İslam Zahitliği içerisinde yeni bir hareket olarak, kendine has gelişim çizgisi, geçirdiği evreler, dönüşümler ve etkileşimler ile başlı başına bir inceleme konusudur. Görünen; Anadolu Abdalları'nın öncülleri sayılan Rum Abdallarının Kalenderilik kollarından birini oluşturduğu ve günümüz Abdallarının bu eski akımdan inanç ve davranış biçimleri olarak derin izler taşıdığıdır. Bu nedenle, Abdallar tarihinin kavranabilmesi bakımından Kalenderilikten, onun içinde farklı bir yer oluşturan Rum Abdallarına, oradan da günümüz Bektaşî Abdallarına kadar uzanan Derviş hareketinin incelenmesi bir zorunluluk olarak karşımızdadır. Zira günümüz Abdallarını farklı kılıp özelleştiren, gerek yaşam, gerek felsefi ve gerekse davranış biçimlerinin altında yatan, hatta iç içe yaşadıkları toplum tarafından dışlanmalarına kadar uzanan konumlanmalarında etkili olan Kalenderilikten günümüze dönüşerek gelmiş inanç kalıntılarıdır.

Kaynaklar, Anadolu Tasavvuf (Sûfilik) geleneğinin temelini oluşturan tarikatlardan üç bölümde toplamaktadır. Bunların üçü de Asya kökenli olup ikisi Türk, birisi İran ve Hind etkilidir. İran çıkışlı olanı Kalenderilik, diğer ikisi ise *Yesevilik* ve *Haydarilik*'tir. *Kalenderi* terimi sözlüklerde genel olarak: "her türlü kural ve bağlandıran kopmuş, canının istediği gibi yaşayan, gösterişe, giyim kuşama, dünya malına önem vermeyen bir tarikat" anlamındadır. (Meydan Larousse: 800) Kalenderilik ile ilgili kaynaklarda Kalenderilik tarikatının; rivayete göre *Kalender* ya da *Kalenden* adında birisi tarafından kurulmuş, gerek dinsel kuralları, gerekse kurallı bir tekke disiplini benimsemeyen, yarı-aç, yarı-çıplak, toplum düzenine yüz vermeyen gezgin dervişler yolu olduğu genel kanısı yaygındır. Böylesi bir *karşıt Sûfilik hareketi* üyeleri olarak Kalenderiler; fazla bir mutluluğa gerek duymadan gündelik mutlulukla yetinmekte, sakal ve kaşlarını tıraş ederek dünyasal kaygılardan kurtuldukları inancındadırlar.

Kaynaklar yeni Zühret hareketi tasavvuf düşüncesinin en önemli yanlarından birinin *Tanrı kavrayışı* olduğu, bu kavrayışın temelinde de *Vahdet- i Vücut* düşüncesinin yattığını ortaya koymaktadır. *Vahdet-i Vücut* ya da *Varlık Birliği*, genel tanımıyla; tasavvuf düşüncesinde, yaratana yaratılanın tek kaynaktan geldiğini ve bir olduğunu savunan görüştür. Yaklaşık 9. yüzyıldan itibaren İran'da doğup kısa sürede çok geniş bir alana yayılan ve çeşitli yorumlar yolu ile *Birlik* (Tevhit) öğretisine özgün bir bakış getiren, Anadolu'da gerek Sünnî gerekse Alevî- Batını inanç içerisinde günümüze kadar ulaşmış bu anlayış *Hak'ın varlığına- birliğine varma* inancı ekseninde Anadolu Tasavvufunun temelini oluşturmuştur. Adı Anadolu Sûfizm ile özdeşleşen Mevlâna; *gizli olan şeyler zıddı ile açığa çıkar, Hak'ın zıddı olmadığı için gizlidir* diyerek bu olguyu özlü bir yoruma kavuşturmuştur. Alevî inancına göre de sır; *Ledün İlmi* olarak adlandırılan Hak'ın birliğine varmaktır ki, bu sır varmanın yolu; kişinin kuşkulardan arınarak özünde Hak'ı birlemesidir.

Birlik kavrayışı, Anadolu Alevî- Bektaşî Abdallarının Orta Anadolu koluna mensup Neşet Ertaş'ın da inanç ve felsefesinin temelini oluşturur. Ertaş'ta birlik inancı en yalın hali ile hemen göze çarpar. *Yar* kavramını deyişlerinde geniş bir perspektif içerisinde işleyen ve Hak'ı Yar ile özdeşleştiren Ertaş için *Yar* çoğu zaman *Tanrı* anlamında olup ifadelerindeki öz de Anadolu'nun diğer ozanları ile aynıdır. Deyişlerinde hem *birlik* hem de *yar* ve *yar aşkı* inancını sıkça dile getirir:

*Hoş muhabbet güzel olur yarinen
Gâhi batın gâhi zâhir görünen
Türlü türlü irenklerle bürünen
Kendin bin bir donda sır eden vardır*

Aşkın bin bir halini ifade eden Ertaş, Hurufiliğin öncülerinden sayılan Nesimi'nin öldürülüşü, Hz. Hüseyin'in Kerbelâ'da şehit düşmesi vb tarihi birçok olayın nedenini de yar aşkına bağlar;

*Eyüp dert elinden ne hale gelmiş
Hüseyin aşkına başını vermiş
Ferhat Şirin için dağları delmiş
Nesimi yüzülmüş yarin aşkına*

Ertaş'a göre her şey Hak için, Hak aşkı içindir;

*Kimi dert elinden ömrün bitirmiş
Kimi bahçesinde güller yetirmiş
Garip dert elinden yolun yitirmiş
Çark-ı devran döner Bir'in aşkına*

Ertaş'a göre Hak: yokları var, kendi gerçek halini ise sır etmiştir. Bu sırı varan kişinin yapması gereken tek şey ise: Hak'ın varlığına, birliğine şükretmesidir. Bu olgu deyişlerinde sıkça dile gelir;

*O yokları var edene
Gerçek halin sır edene
Şükredelim Yaradan'a
Kalkın semaha dönelim*

Hak'ın birliğine varmanın insan birliğine varmak olduğuna da inanan Neşet Ertaş'ın deyişlerinde dile gelen birlik olgusu aynı zamanda insan birliğini de simgeler;

*İkilik noktasın kalksın aradan
Bir'dir Allah adı hoş değil midir
Hepimizi bir yaratmış Yaradan
İnsanlar hep bir, kardeş değil midir
Ona göre gerçek: birlik, birlik ise: gerçek var oluşturun;
Garibin sözleri birlik içindir
Birliğin içinde dirlik içindir...*

Aradaki her engeli kaldırarak tanrıya yakın olma temeli üzerine kurulu birlik inancını taşıyan Kalenderi Dervişler için dinsel kurtuluş; *insanın tanrıdan uzaklaşmasına neden olan bütün toplumsal kurallara uymama* ilkesine bağlılıktan geçmektedir. Bu nedenle Tanrı ile arada engel oluşturan bütün yasal buyruk, kurallar ve yasakları anlamsız kılmak, bu engeller çevresinde biçimlenen toplumun yeniden üretimini reddetmek, dervişler yolunun ana ilkesi ve yaşam formlarını da şekillendiren bir tavrıdır. Yeni biçimlerde ortaya çıkan ve içinde birçok şeyi barındıran bu tavrın temel unsurlarından biri: *Yoksulluk Öğretisi*'dir. *Karamustafa* (2007: 26)'ya göre yoksulluk fikri "Tanrıya tam bağımlılık, dünyadaki varlığa, hem fiziksel hem de entelektüel olarak tam bir ilgisizlik gerektiriyordu". *Ocak* (1992: 169), konunun bu yönü ile ilgili olarak; "Kalenderi Dervişleri, *fakr-u tecerrüt* ilkesinin (bütün dünyevi ilgilerden vazgeçip yoksullukla tanrıya bağlanma) bir gereği olarak nefisleri aşılamak ve onun hâkimiyetinden kurtulmak için günlük yiyeceklerini dilenerek sağlarlar" saptamasını yapmaktadır. Bu olgu Anadolu şairlerinin ana temalarından biri olarak şiirlere yansımıştır. Anadolu Abdalları genelinde olduğu gibi dervişler yolunun *fakr-u tecerrüt* ilkesini benimseyerek gönüllü yoksulluğu tercih eden ve aslında büyük sayılabilecek miktarlarda para kazanmasına rağmen yoksullarla paylaşarak tutmayan ve bu nedenle ömrünü yoksul sayılabilecek ölçütlerde sürdüren Neşet Ertaş'ta da bu ilke yaşamı belirleyen unsurlardan biridir. Bu çerçevede, yaşamının belli dönemlerinde rastlanı-

lan ve röportajlarında açık yüreklilikle bahsettiği; Anadolu Abdallarının yaşam kültüründe yer alan *deşiricilik* (dilenme) eyleminin derinliklerinde yatan olgunun da buradan kaynaklandığı açıktır.

Kalender Dervişlerin yaşam tarzlarının gereklerinden bir diğeri de gezginliktir. *Karamustafa*, (a.g.e: 25) dervişlerin gezginliği konusunda; “evsiz- barksız dolaşmak bütün zahit Dervişlerin paylaştığı başka bir özellikti. *Gönüllü yoksulluk* ve *dilencilik*, kolayca yerleşik yaşamın bırakılmasına yol açıyordu” saptamasını yapmaktadır. Zahit Dervişlerin bu yönü daha sonraki devirlerde adları gezgin Dervişlikle özdeşleştirilmiş olan Abdallar ile ilgili olarak Anadolu şairlerinin dilinde hep ifade edilmiştir. Günümüz Abdallarının yaşam kültüründe yakın zamana kadar var olan ve bugün farklılaşmış biçimi ile belli ölçülerde sürdürülen *gezinlik* (göçerlik) kavramının derinliklerinde yatan olgu da buradan kaynaklanmaktadır.

Kendi deyimi ile *başın alıp diyar, diyar gezmek* biçiminde ifade ettiği göçerlik, Neşet Ertaş’ın yaşamında da önemli yer tutan ve üretimlerini etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Onun ömrü de çoğunlukla gurbet ellerde, diyardan diyara dolaşarak geçmiştir.

XVIII. ve XIX. yüzyıllar, *Anadolu Zahit* kollarının birbirinden neredeyse tamamen koptuğu ve ayrışmanın bütünüyle belirginleştiği dönemlerdir. Bu farklılık, öncelikle Sünnî Sûfizmîni temsil eden Mevlevîlik ile daha çok Alevî-Batını halk Sûfizmîni temsil eden Bektaşîlik arasındadır. Öyle ki; Zahitlik ve Sûfîlik kavramlarının neredeyse salt Sünnî Dervişlerin sıfatı olarak kullanıldığı bu dönemde anlayış ve ritüeller bakımından çeşitli farklılıkları bünyesinde barındıran bu yapılar arasında zamanla birbirini eleştiren hatta dışlayan bir tutum ortaya çıkmıştır. XIX. yüzyıl sonu XX. yüzyıl başlarında yaşamış, *Harabî* mahlasını kullanan, İstanbul doğumlu *Ahmet Edip’in* yeni Zâhid Sûfîlerin anlayışını yerdığı bir şiiri bu yödedir;

*Ey Zahit şaraba eyle ihtiram,
İnsan ol cihanda, bu dünya fâni
Ehline helaldir, naehle haram
Biz içeriz bize yoktur vebali*

Kemale erme yolunda içkiyi ruhu olgunlaştıran bir araç anlayışıyla benimseyen Neşet Ertaş’a göre içki; aşkın dolusu, aşkın meyi/aşkın badesi olup nefessiz içilmelidir. Ertaş, içkiyi kendinden geçerek çalıp-söylemenin aracı olarak da görür. Hem genel anlayışı, hem de düşüncülük mesleği gereği uzunca bir dönem yoğun biçimde içki kullanan Ertaş, babası için havalandırdığı bir bozlaşım dizelerinde bu olguyu dile getirir;

*Sazını çalarken kendinden geçen,
Gönülden gönüle kapılar açan,
Aşkın dolusunu nefessiz içen,
Gönül delisini ne'yledin dünya.*

Anadolu tasavvufu içerisinde Mevlevîler ile Bektaşîler arasında birçok yönde beliren ve zamanla derinleşen görüş farklılıklarına rağmen her iki yorumu benimseyen Sûfiler de vardır. XX. yüzyılın, şiirleri, nükteleri ve yaşam tarzı ile ünlü siması Neyzen Tevfik bunlardan biridir. Bir şiirinde,

*Aksedince gönlüme şel-i hakikat pertevi
Mey'de Bektaşî göründüm, Ney'de oldum Mevlevî*

Dizeleri ile kendisini hem Mevlevîlik hem de Bektaşîlik içerisinde tanımlamıştır. Alevî- Bektaşî gelenekten gelen ancak Bektaşîlik öğelerini daima ön planda tutan Neşet Ertaş da Bektaşîliği dışlamayan Neyzen Tevfik gibi yöresi dâhilinde etkili olan Mevlevîliğe karşı benzer bir tavır sergilemiştir. Elbette ki bu olgu da üretimlerine yansımıştır. Bir deyişi Mevlâna hakkındadır;

*Bu dünyada yok değilsin
Varsın Mevlâna, Mevlâna
Sen cümlemizin gönlüne,
Yarsın Mevlâna, Mevlâna
Gerçekler dünyada ölmez,
Her ermiş Mevlâna olmaz,
Can gözü görmeyen bilmez,
Sırsın Mevlâna, Mevlâna.
Her gönüle bir eşsin sen,
Kalpte yanan bir aşkınsın sen,
Gönlümüze güneşsin sen,
Nursun Mevlâna, Mevlâna.*

Anadolu Alevî- Bektaşî tasavvufunda Tanrının büründüğü en değerli biçim; yaratılmışların en güzeli sayılan insan sıfatıdır. Gerçeğin sırrını anlamak için *evren* denilen kitabın okunması ve anlaşılması gerekir. Yalnızca bakıp görmenin yetmediği, evreni okumak ve evrenin yüce ifadesini içte de duymak gerektiğini belirten *Birdoğan* (2003: 284), Tanrı'yı tanımlayan yüce ve kesin gücün görünmesi ve bilmesinin olanak dışı olmadığı, bu gücün insanla özdeşleştiği ve insanın içinde bulunduğunu vurgulamaktadır. Evrenin Tanrı'nın yansıması olduğu, görünen her şeyin, onu anlamak için insanlığı çalışmaya yönelttiği bilgisini de aktaran *Birdoğan*; o yolda yürümek ve gerçekleri bilmek, Tanrı'nın yüzünü görmek her kişinin yapacağı iş de-

ğildir. Burada Hak'ın yüzü, aslında insanın yüzüdür. İnsanın kendi yüzünden başka oluşan bir başka Tanrı yüzü yoktur. Çünkü insanda gövde bulan doğruca Tanrı'dır. Hak yüzüne ulaşmak da insanın kendi gerçeğini görmesidir, saptamasını yapmaktadır. Çınar (2009), Alevî yolunda Hak'ın en görünür, en müstesna hali ile insanda misafir olduğuna, inanıldığını ifade etmektedir (Çınar). Aynı inancın, Abdal Musa'nın müridi Kaygusuz Abdal'da da bulunduğunu ifade eden *Karamustafa* (a.g.e: 78), Kaygusuz Abdal'ın yazılarının, *her insan bir küçük-evren oluşturur, buna ters olarak da evren ulu-insandır* merkezi üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir. Anadolu Alevî-Bektaşileri ve Süfilerin kendilerine mal ettikleri ulu Türkmen Ozanı *Yunus Emre* bu kavramı belki de en sade ama en etkili biçimde dile getirendir. *Yunus*, anlatmak için uğruna ciltlerce kitaplar yazılan bu olguyu iki satıra sığdırır;

*Et kemiğe büründüm,
Yunus diye göründüm.*

Hacı Bektâş-ı Veli felsefesinin temeli de aynı merkezdedir. Hacı Bektaş'a göre de her şey insanda gizlidir ve insan her şeyi kendinde aramalıdır;

*Hararet nardadır, sacda değildir
Keramet baştadır, taçta değildir
Hak'ı arar isen kendinde ara
Kudüs'te, Mekke'de, Hac'da değildir*

İnsanı küçük bir evren olarak gören Alevî- Bektaşî inancına göre her bilgi insanda gizlidir. XX. yüzyıl ozanı Mürsel Sinan bu olguyu dizelerinde dile getirir;

*Bana okudun mu diye sormayın
Kitap okumadım, insan okudum
Kitabı insandan ayrı görmeyin
İnsanı sınırsız umman okudum...*

Yüreği insan sevgisiyle dolup taşan ve insanı en üstün varlık olarak gören Neşet Ertaş'ın de felsefesi bu merkezdedir. Değişlerinden birinde bu inancını tek satırda özetler;

İnsana âşığım, Hak özüm dedir...

Eserlerinde, *var mıdır insandan daha üstünü* diyerek insana duyduğu hayranlığı ifade eden Ertaş, insanın özelliklerini de Bektaşilik özü doğrultusunda bütün kâinat ile birlikte açıklar;

*Gözleri kör değil, kulağı sağır,
Bütün kâinatı bilmekte insan,
Hayvan cehennemde, cezası ağır,
Huriler içinde, cennette insan.*

*Cennettir bu dünya, insan olana,
Cehennem de burda, hayvan olana,
Gönül Hak'tır, kıymetini bilene,
Onu saygı ile almakta insan.*

*Temizlenmiş ruhu, ak olmuş iken,
Allah'ın katında, pak olmuş iken,
Ruhu, can ile can, Hak olmuş iken,
Neden başkasına mihnette insan.*

*Şüphesiz Allah'ın gökler ve yerler,
Garib'im, biliyor sağırılar, körler,
Arayan mevlâsın bulurmuş derler,
Arayıp kendini bulmakta insan.*

(Tanyıp kendini bilmekte insan)

Canların yapısının Hak olduğu, Mevlâ'sını arayan insanın kendini bulduğu da inancının ana öğelerindendir. Bir deyişinde;

*Hak'tır canların yapısı
Kimsede yoktur tapusu...*

Diyerek bu olguyu çarpıcı bir dil ile ortaya koyar. Elbette ki, yapısı Hak ve Hak'ın en müstesna hali ile misafir olduğu varlığa, insana saygı duyulmalıdır. Alevî-Bektaşî inancında insana saygı, insan gönlüne duyulan saygı ile özdeştir. Çünkü en değerli varlık insan; insanın en değerli varlığı gönlüdür. Hak'ı insan gönlünde bulan ve gönüle daima hürmet gösteren Neşet Ertaş'ta bu kavram bambaşka ifadeler bulur. Bir deyişinde;

*Gönül bilmeyenler çoktur
Bilmeyende gönül yoktur
Bilmiş ol ki gönül Hak'tır
Sakın ol ha kırma kardaş*

Diyerek, gönlü Hak bilen Ertaş, dönüşün de Hak'a olduğu inancıyla gönül kırmamayı öğütler;

*Hak'tır canların yapısı
Kimsede yoktur tapusu
Son durak gönül kapısı
Kırdı isen varma kardaş*

Gönül sözcüğünü derin bir sevgi ve saygı içinde, adeta melodili bir biçimde telaffuz eden Ertaş'a göre bu dünyada aşk irade, gönül ise her şeye hükmeden sultan olmalıdır;

*Aşk irade gönüller sultan olsun,
Gönül aradığın gönlünce bulsun,*

Alevî- Bektaşî inancında ten içinde hayat bulan can (ruh)'ın, tenin ölümünden sonra başka tenler ile yaşam bularak yeniden dünyaya döneceğine inanılır. Ruh göçü anlamına gelen bu olguya tasavvufta devriye denilir. İnsan ruhunun kaynağı olan Hak'tan ayrılıp gene ona dönüncemeye değin geçirdiği olaylar bir devirdir. Bu devranda; insan nasıl ki gerçek (mutlak) varlıktan çıkarak bu toprağa indi ise, buradan da çıkarak aslına varır. *Hak'ı kendinde görüp benliğini bilerek, dünyada iken Hak'ı bulma* anlayışı da *devriye* olgusunun farklı bir yönü olarak Alevî- Bektaşî inancı içerisinde yer almaktadır. İnanca göre; kişi kendini bilip tanımalı ve Hak'ı yaşarken bulmalıdır. Bu olgu da Anadolu sözlü geleneği içerisinde deyişlerle, nefeslerle dile gelmiştir.

Tüm canların Hak olduğu ve Hak'tan gelip gene Hak'a gittiğine inanan Neşet Ertaş'ta Tevhit ve Devriye inancı aynı öz ve biçim ile dile gelir. Gelişin gitmek için olduğunu vurgulayarak; *Garib'im geldik gitmeye* diyen Ertaş, vücut ölür ama ruhlar ölmez dizesini eserlerinde sıklıkla dillendirerek ruh göçü inancını ifade eder. Deyişlerinde; *hep yolcuyuz böyle gelir gideriz, dünya senin vatanın mı yurdun mu?* diyerek insanı bu dünyada bir yolcuya benzeten Ertaş, Hacı Bektaş- ı Velî'nin İncinsen de incitme sözünden hareketle söylediği deyişinin bir dizesi de yine ruh göçünü anlatır;

*Sakın ol ha insanoğlu
İncitme canı incitme,
Her can bir kalp, Hak'a bağlı
İncitme canı incitme...
Bir gün olup öleceksin
Ettiğinden bulacaksın
Tekrar geri geleceksin
İncitme canı incitme...*

Kendini bilen yaratanını bilir, yaratanını bilen de yaratıldığını bilir anlayışını sürdüren ve insanı can gözüyle gören Ertaş'a göre; canlar, *yaradan can* ve *yaratılan can* olarak iki kısımdır. Yaradan canlar kendi bedeninden ruhundan bir başka canlının oluşumunu sağlayan analar, yaratılan canlar ise analardan doğanlardır. Ana yaratıcı olduğuna göre kıymeti bilinmelidir. Bu olguyu deyişlerinde sıkça dile getirir;

*İnsandan doğanlar insan olurlar
Hayvandan doğanlar hayvan olurlar
Hepisi de bu dünyaya gelirler
Ana Hak'tır sen bu sırra erdin mi*

Ananın yaratan can olduğu bu nedenle insan sıfatı taşıdığı ve bu sırra ermek gereğini ifade eden Ertaş, anadan doğan yaratılmış can olan erkeklere de bu yüzden *insanoğlu* denildiğini vurgular;

*Ulu arar isen, analar ulu
Sevmişiz gönülden, olmuşuz kulu
Analar insandır, biz insanoglu
Aslı bozuk deme, gel şu insana*

Anayı yaratan can gören Ertaş'ın felsefesi; ananın insanın aslı olduğu inancı ile ana ve eşin büyük nimet olduğuna varır.

*İki büyük nimetim var
Biri anam biri yarım
İkisine de hürmetim var
Biri anam biri yarım*

*Birisi var etti beni
Birisi yar etti beni
İkisinin de birdir teni
Biri anam biri yarım*

*Ana deyip de geçilmez
Yar anadan seçilmez
İkisine de kıymet biçilmez
Biri anam biri yarım*

*Garib'im halımı bildir
Hikmetleri gizli sırdır
İkisinin de kalbi birdir
Biri anam biri yarım*

Ertaş, ananın, hikmetini Hak'tan alan bu yaratma gücünü, Hz. Mevlâna için söylediği bir deyişinde bambaşka bir yaklaşımla sergiler. *Mevlâna* adının yöresindeki söyleniş biçimi olan *Mevlâne* ifadesinde *Mevlâ ne* olarak gizlenmiş bir soru bulunduğunu sezinen Ertaş, deyişinde *Mevlâna* yerine *Mevla Ana* diye telaffuz ederek hem ananın yaratan can olduğu görüşünü incelikle sergiler, hem de Hz. Mevlâna'ya bambaşka bir anlam kazandırır;

*Bu dünyada yok değilsin
Varsın Mevlâ Ana, Mevlâ Ana
Sen cümlemizin gönlüne
Yarsın Mevlâ Ana, Mevlâ Ana*

Neşet Ertaş, insan ile diğer canlıların arasındaki farkı da Bektaşiliğin özü doğrultusunda yorumlar. İnsanın Hak'ın yarattığı en üstün varlık, insan sıfatında olmanın Hak'ın bir lütufu ve insanın Hak'ın sofrasında bir misafir olduğu; yediği içtiği her şeyin Hak'ın ikramı olduğu inancını deyişlerinde sıkça dile getirir. İnsanın dünyada insanca yaşaması gerektiği, dünyaya tekrar insan olarak gelebilmesinin ancak insanca yaşaması ile mümkün olduğu, düşük insanın bir sonraki yaşamında hayvan sıfatında dünyaya geleceği ve hayvan dünyasının azap dünyası olduğu, Ertaş'ın şiirlerinin temelini teşkil eder. Bu düşünce günümüz insanına bir eleştiri olarak yönelttiği deyişlerinden birinde adeta doruk noktasına ulaşmıştır;

*İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık, kavga olmazdı
İnsan doğan, yine insan ölseydi
Belki de dünyada hayvan kalmazdı*

Her canın Hak olduğu fikrini benimsemiş olan Ertaş bu nedenden dolayı can incitmeyi de Hak'ı incitmek olarak en büyük kusurlardan görür. Bu olgu için de deyişler söylemiştir.

*Sakın ol ha insanoğlu
İncitme canı incitme
Her can bir kalp, Hak'a bağlı
İncitme canı incitme*

Her canın Hak'tan gelip gene Hak'a gittiğine inanan Ertaş'a göre dünyada yapılan her şey de Hak'ın aşkı ve rızası içindir;

*Tüm canları Hak olduğun bilmese
Hak'ın aşkı yüreğine dolmasa
O güzel cemale âşık olmasa
Kul Garibim, bu sazını çalmazdı*

Bektaşî öğretisinin ana kaynaklarından biri sevgi/aşk olup, Hak'a kavuşmanın en önemli yollarından birini teşkil etmektedir. *Birdoğan* (a.g.e.), Bektaşî düşüncesindeki aşk kavramı temelindeki tasavvuf düşüncesi hakkında; Bektaşî tasavvufunda aşksız, şevksiz, zevksiz işlerin yürüyemeyeceği düşüncesinin egemen olduğu, tıpkı soğuk demiri yumuşatıp biçimlere sokan kızgın ateş örneğindeki gibi insanın biçimlenmesinin de ancak aşk ile olabileceği yorumunu yapmaktadır. İnsanı var eden sevgi, Bektaşî inancının ana eksenini oluşturur. Bu inanç öylesine belirleyicidir ki sevginin din olduğu sonucuna varan bir yorum gelişmiştir. Her şeyin özünü saran derin bir sevgi ve aşk kavrayışı Neşet Ertaş'ın da sanatını ve sanatsal üretimlerini belirleyen temel unsurdur. Ona göre de alınıp verilen her nefeste insanı var eden sevgi, her şeyi de var edendir. İnsanın en temel ereği de sevgi paylaşımı olmalıdır;

*Dışın güzelliği, için kalayı
Yüreği pak eden, sevgidir, sevgi
Kula kazandıran, cennet âlâyı
Hak ile Hak eden, sevgidir, sevgi
Sevgi dolsun, her nefeste, içelim
Sevgiler ekelim, sevgi biçelim...*

Söylediği her şeyin içinde sevgi ve aşk olduğu, aşksız hiçbir şey söylemediğini vurgulayan Ertaş'ta aşk olgusu da özüne uygun olarak tutkulu, derin bir anlam kazanır;

*Aşkın ateşine yandım alıştım
Bu ateş içinde aşkla tanıştım
Doğru mu yanlış mı deyi danıştım
Sevgisiz Hak'a kul olmuyor, canım*

Hak aşkı ile varılan Birlik (Tevhit) ve Hak'ın insanda bulunduğu inancı İslam mistisizminin (tasavvuf) Vahdet-i Vücut ekolüne mensup ünlü mutasavvıf ve düşünür Şeyh Bedrettin'de de sıkça dile getirilir. Şeyh Bedrettin, sırrın insanda gizli olduğu düşüncesiyle; «her ne ki ararsan mutlaka insanda vardır. Lakin örtülüdür. Örtünün kalktığı anda Hak ehli için keşfe yol açılır» yorumuna varmıştır (Birdoğan, 2003: 127). Neşet Ertaş'ta bu düşünce; insanda örtülü bir biçimde gizli olanın Hak, perdeyi kaldıranın ise ancak sevgi olduğu inancıyla, sevginin Hak'tan geldiğine ulaşır;

*Sevgi dünyasına yalan giremez
Sevgiyi bilmeyen Hak'a eremez
Bakar ama perdelidir göremez
Perdeyi kaldıran sevgidir, sevgi*

Cem'in Hak Meydanı olduğuna inanan Neşet Ertaş, Hak meydanında yan yana gelen canların da Hak olduğu ve böylelikle Hak'ın birliğine vardıkları inancındadır;

<i>Arife tarif ne hacet Hak meydanda gördü isen O sendedir, sen odasın Eğer bilebildi isen</i>	<i>Arif olan bunu bilir Derunundan gevher alır Daha geriye ne kalır Dosta gönül verdi isen</i>
<i>Arif olan bunu sezer Derununda gevher ezer Daim senin ile gezer Can gözüyle gördü isen</i>	<i>Arifçe bir kelam ettin Gevherleri talan ettin Sende Arif olup gittin Eğer Garip oldu isen</i>

Cem ritüeli içerisinde görülen *Semah Dönme* de, birlik kavrayışının insan birliğinde tecelli eden önemli bir göstergesidir. Hak aşkına, can gözüyle, can cana, cemel cemale semah dönen Alevi- Bektaşiler, Hak'ın birliğine vardıklarına inanırlar. Neşet Ertaş Cem ritüelinin ana karakterini oluşturan; birlik olma, gerçeğe erme, söz verme, küskünlükleri kaldırma, Hak aşkına bade alma, Semah dönerek günahlardan arınma vb tüm olguları kendi dizeleri ve Abdal müzik geleneği içerisinde havalandırdığı bir Semah'ta dile getirmiştir;

<i>Ey erenler Hak aşkına Kalkın semaha dönelim Gönüldeki dost aşına Kalkın semaha dönelim</i>	<i>O yokları var edene Gerçek halin sır edene Şükredelim Yaratana Kalkın semaha dönelim</i>	<i>Âşık olan çalsın sazı Aysın cümlemizin özü Hak affetsin cümlemizi Kalkın semaha dönelim</i>
<i>Dargınlık gitsin aradan Hoş görsün bizi Yaradan Üçer beşer bir sıradan Kalkın semaha dönelim</i>	<i>Hak lokmasın yiye, yiye Biz bu deme geldik niye Allah, Allah diye, diye Kalkın semaha dönelim</i>	<i>Garibim döndüm şaşkına Hak yardım etsin düşküne Gönüldeki Dost aşkına Kalkın semaha dönelim.</i>

Muhabbet bilgiye giden yoldur. İnanca göre; kişinin olgunlar ve arifler meclisinde söyleşi yapması, ömrünce tek başına tapınmasından üstün ve yararlıdır. Neşet Ertaş da Hak'ın muhabbetle bulunabileceğine inanır. Ona göre Hak muhabbetten, muhabbet de Hak'tandır;

*Gelin dostlar gelin muhabbet edek
Hak muhabbettendir muhabbet Hak'tan
Biz de bilenlerin yolundan gidek
Hak muhabbettendir, muhabbet Hak'tan*

*Muhabbetle dost yanına varılır
Muhabbetle dost cemali görülür
Muhabbetle can alınır verilir
Hak muhabbettendir, muhabbet Hak'tan*

*Muhabbettir yerin göğün direği
Aşkı olmayanın yanmaz yüreği
Muhabbettir yakın eden ırağı
Hak muhabbettendir, muhabbet Hak'tan*

*Garibim muhabbet Hak'tır, Hak olur
Muhabbet edenler paktır, pak olur
Muhabbetin nimetleri çok olur
Hak muhabbettendir, muhabbet Hak'tan*

Alevî- Bektaşî inancında bilginin kaynağının Hak olduğu, Hak'a ancak akıl ve bilgi yolu ile varılacağı görüşü benimsenmiştir. Bu aynı zamanda insan olmanın temel gereğidir. Hak'ı özünde birlemiş ve Hak'ın birliğinde bütün insanlığın birliğine inanmış Ertaş'ın felsefesi de bu paralelde seyrederek. Akıl, bilgi, bilim, insan hakları gibi değerlerin önemini vurgulayıp; haksızlığı, savaşları yerip; barışı öven deyişleri onun evrensel bakışının zirvesidir;

*İsterim ki bu dünyada
Hiç kimse cahil kalmasın
Okusun ilmin kitabını
Câhilden akıl almasın*

*Can yakmadan atom gücü
Birleşsin hep tüm bilimci
Dilerim olsun sahici
Dünyada silah kalmasın*

*Bütün dünya Allah diyor
Onun nimetini yiyor
İnsan kispetini giyor
Ayrılık güden olmasın*

*Kendi kendin yedenlere
İlim tahsil edenlere
İlme doğru gidenlere
Cehalet mâni olmasın*

*İnsan hakları hak olsun
Bu hakkı bilen çok olsun
Bütün silahlar yok olsun
Cehalet can dağlamasın*

*Kendin bilen bunu anlar
Çünkü Hak'tır bütün canlar
Yardımlaşsın tüm insanlar
Dünyada fakir kalmasın*

*İlmedenler nurlaşıyor
İlmetmeyen körleşiyor
İlimle dünya birleşiyor
Söyle ki neden olmasın*

*Dünya cennettir insana
Eşit olsun sana, bana
Kıyılmasın hiçbir cana
Anaları ağlamasın*

*Bir Garibim budur derdim,
Tüm dünyayı ben de gördüm,
İsterim ki benim yurdum,
Dünyadan geri kalmasın.*

Alevî- Bektaşî inancına göre kemalete giden yolda kişinin en büyük düşmanı nefistir. *Eline, diline, beline sahip olma* ilkesi ile özetlenen ve nefse hâkim olmayı öğütleyen bu öğretiyeye göre; Hak'ın rızası için, yasaklanan şeylerden nefsi uzak tutmak gereklidir. İnsanı yok eden şeyin nefis olduğu, kişinin ölmeden nefisini öldürmesi gerektiği derviş inancı, Abdallar kolundan Neşet Ertaş'a da intikal etmiş ve onun eserlerinde de çokça yer bulmuştur. Şeytan denilen şeyin aslında nefis olduğu görüşünü taşıyan Ertaş, bütünüyle bu konuyu işlediği bir deyişinde duygu ve düşüncelerini ifade eder;

*Şeytan dedikleri yalandır, yalan
Şeytan olur, yalanla birlik olan
Fesat verir sana, olursun talan
Geriden seyrine çıkar mı, çıkar
Şeytanlar kol gezer, cahil avcısı
Avlar cahilleri, olur hocası
İnsanlık düşmanı, zehir fetvası
Cahil beyinlere, akar mı, akar
Kör şeytana uyar, nice cahiller
Şeytanın sözünü o doğru beller
Şeytan koltuğuna girer de yeller
Acımasız, canları yakar mı, yakar*

Hak'ın en güzel eseri olan insanı öldürmek gibi türlü günahlara insanı iten şeytandan uzak durulması Ertaş'a göre adeta en büyük günahlardan uzak durulması anlamındadır;

*Şeytanın atına binip yeldirme
Düşürür çamura, çıkılmaz, kardaş
Yanılıp da insanoğlu öldürme
O Hak'ın binasıdır, yıkılmaz, kardaş
Şeytanın atına binip yeldiren
Yüreğine kötülükler dolduran
Haksız yere insanoğlu öldüren
Cenneti alaya sokulmaz, kardaş*

XIV. yüzyıla gelindiğinde Anadolu'da Abdal lakaplı dervişlerin çoğaldığı, ancak XIV. ve XV. yüzyıllardan itibaren çeşitli nedenlerle bu zümre hakkında olumsuz düşüncelerin ortaya çıktığı ve özellikle dönemin resmî tarihçileri başta olmak üzere çeşitli kesimlerce genellikle *başbozuk*, *boş*, *serseri* olarak nitelendirildiği

görülmektedir. Nitekim çeşitli kaynaklarda da XIV ve XV. yüzyıllarda Abdal adı altında serseri ve başıbozuk derviş zümrelerinin kastedildiğini, ancak, bu grupların gerek okur-yazar kesimler gerekse halk kesimleri arasında itibar görüp şöhret kazanmış oldukları bilgisine de rastlanılmaktadır. Abdal deyimi ve Abdalık kavramı çevresinde gelişen bu durumun Anadolu'daki yansımaları başlıca bir inceleme konusudur. Zira bu durumun geniş halk kitlelerine sirayet edişi geç olmuş ve tüm bu olumsuz nitelermelere rağmen halk arasında eski inanıştan kaynaklı olarak Abdalın derviş kimliğine duyulan saygı devam etmiştir. Abdal teriminin anlam ve söyleyiş farkına uğrayarak *aptal* şeklinde günlük dil ve sözlük terminolojisine yerleşmesi nedeniyle Abdallığa yüklenen avarelik, serserilik, tembellik, özellikle de *ahmaklık* ve *Çingenelik* gibi olumsuz nitelermeler, yaşamın her alanında Abdalları rahatsız eder durumdadır. Horlanma; Abdalın nereye gitse karşısına çıkan adeta yazgısıdır. Bir kere alınca kara çalınmıştır ki ne yapsa değiştirmesi zordur. Türklüklerinden hiçbir zaman şüpheye düşmeyen, daima Türkmen oldukları öz görüşünü taşıyan ve her fırsatta Çingenelerin kendilerinden farklı olduklarını belirten Abdallar, toplumun diğer kesimleri tarafından eşitlendirildikleri Çingenelerle aralarında kurulmak istenen akrabalık vb. her türlü bağı, adeta büyük bir küfrü, günahı ret edercesine – *hâşa* diyerek kesin bir dille reddederler. Çingenelik isnadı ile horlanma konusunda da Anadolu Abdallarının piri, gören gözü, işiten kulağı ve söyleyen dili *Neşet Ertaş* en güzel tavrı sanat yolu ile sergiler. Dillerde dolaşan bir türküsünde, kökünü cehalete bağladığı bu durumu yermekle kalmaz, yol açtığı acıları ve sıkıntıları da dile getirip gene Abdalların dilinden *-hâşa* diyerek, engince, gönüllere nakşeder;

*Ey Garip gönüllüm, dertli yoldaşım
Niye belli değil, baharın, kışın
Var mudır sormazlar, ekmeğin, aşın
Zengin isen ya bey derler, ya paşa
Fukara isen, ya Abdal derler, ya Cingan haşa
Kim onun halını sormuş demezler
Cahilin gözünde hormuş demezler
Garip'lere kim iş vermiş demezler
Zengin isen ya bey derler, ya paşa
Fukara isen, ya Abdal derler, ya Cingan haşa
Sen de bir insansın, insanlar gibi
Haksız kazanç ile sürmedin demi
İnsanlığın kuralları böyle mi
Zengin isen ya bey derler, ya paşa
Fukara isen, ya Abdal derler, ya Cingan haşa*

*O Hak'ı tanımaz, kul kandıranlar
İnsanlığın ne olduğunu ne anlar
İnsanlık varlıkla olur sananlar
Zengin isen ya bey derler, ya paşa
Fukara isen, ya Abdal derler, ya Cingan haşa*

*Boş durmak günahdır, çalışmak sevap
Çalış ne duruyon, sen de bir şey yap
Çoğalır yoldaşım, gör nice ahbab
Zengin isen ya bey derler, ya paşa
Fukara isen, ya Abdal derler, ya Cingan haşa*

*Garibim engin ol, uyma cahile
Şeytanın kazancı nafile, hile
Sana ad takarlar, üzülme bile
Zengin isen ya bey derler, ya paşa
Fukara isen, ya Abdal derler, ya Cingan haşa*

Çingenelik yakıştırmasına Abdallar dilinden *-haşa* diyen Ertaş, Abdallar arasında Çingenelere yönelik gelişen genel tavra da karşı çıkarak asıl olanın insan olduğu inancını vurgular. Ancak yine de yaşamı boyunca derin izlerini taşıdığı horlanma ve dışlanmanın acısı hemen tüm türkülerinde olduğu gibi büyük bir coşku ve keyif ile çalıp- söylediği oyun havalarında bile sezilir. Buna rağmen sözünü ettiği cahillerin kendisine ve ait olduğu topluma yaşattığı acılara rağmen Hak'ın en güzel yüzünün insan olduğu inancını sürdürür. Derviş inancının çileli yolunu süren ve belirli bir dönemden sonra bu yola yakıştırılan kötü sıfatlar nedeniyle sıkıntıya düşen Anadolu Abdalları, yaşadıkları yörelerde hiçbir zaman has vatandaş olarak görülmemiş, fikren var olup yaşanılmakla kalmayıp aynı zamanda açıkça telaffuz edilen ayrımcılık düşüncesi içerisinde toplumun en alt sınıfına adeta sürgün edilmişlerdir. Çeşitli nedenlerle kendileri de bu algıyı kabullenmişler ve bunun dışına çıkmak için bir tavır sergilememişlerdir. Abdallar ve Abdal sanatçılarda karşılaşılan engin tevazunun köklerinde bu olgunun izlerini sürmek mümkündür. Bu gönül insanları, gördükleri muamele karşısında isyan etmeseler de, hayata karşı kırgınlıkları sanatlarının temelini oluşturmuş, ruhlarının derinliğine sinmiş kırgınlığın acısı sazlarında içli ezgilere, seslerinde yürek dağılayan yanık avazlara dönüşmüştür. Muharrem Ertaş, Hacı Taşan ve bu ilişki sisteminin dışına çıkmayı başarsa da Neşet Ertaş gibi sanat yolunda şöhretin en üst basamaklarına çıkmış üstatlarda görülen eziklik, içe çekilmenin köklerinde bir yanıyla bu durumu kabullenmenin yattığı görüşü kayda değerdir. Onların müziği, Türkiye'nin müziği olmuştur ama diğer kesimler tarafından yalnızca Anadolu Müziği içerisinde yöreselliğe hapsedilmiştir.

Ozanlar kendi özlerinin sesine kulak verir ve ruhlarına gelen bilgiyi, duyguyu söze ve melodiye dönüştürerek halka aktarırlar. Bir ozan olarak Neşet Ertaş için de durum aynıdır. O da kendi deymi ile özünden, günlünden gelen haberleri türkü olarak aktarır. Hak'tan aldığı sanat yoluyla halka iletir. Hak ve halk aşıklığı yolunda insan sevgisini her şeyin üzerinde tutan, öz- sözü bir, coşkun gönüllü, gözü kara, dünyayı hiçe sayan, haksızlığa tahammül etmeyen bir insan aşığı olarak eserleri adeta yaşamının aynasıdır;

*Hak bildiğim yoldan ayrı gitmedim
Koğular getirip, gıybet etmedim
Gönülleri kırıp, can incitmedim
Bir Garip sazımı çaldım giderim*

Sazına aşk ile sarılan, sarıldığı anı; *ben benden gidiyorum* diye tarif eden, dünya malında gözü, şöhret âleminde yüzü olmayan, Anadolu toprağının bu bereketli, sırlarla dolu ustası için günümüzde Çağın Karacaoğlan'ı hatta *Türkü Rönesansının Babası* yakıştırmaları yapıyor. Enginliği her şeyin üstünde tutan Ertaş ise bu nitelendirmeleri saygı ile karşılayarak tevazu ile hiç birine itibar etmeden, kendisini yalnızca çalıp söyleyen biri olarak tanımlıyor. Ona göre asıl olan da tüm yaşantısını kaplayan çalıp- söyleme olgusudur. Zira kendi dilince Türkü söyleme; ruhun kemlikten arınarak melekleşmesidir. Ertaş, bu inançla halk edebiyatında ezikliğin bir ifadesi olan ve *gurbete düşmüş* anlamını taşıyan *Garip* mahlası ile kendi özüne çekilip havalandırdığı türkülerinde bir bülbül misali yüreğinin yangınına dökmeye çalışıyor. Onun için söylenen, Türkmen Abdal geleneğinde kendinden önceki tüm ustaların bir bileşkesi olduğu tanımı yerindedir. Çalıp söyleyişinde kimi zaman olabildiğince sadelik, kimi zaman alabildiğine karmaşıklık ama daima içtenlik ve samimiyet egemendir.

Ertaş'ın şahsi tarihinin çakıştığı sosyal çalkantılara, fikirsel ve kimliksel akıntılara fazlaca yüz vermediği görüşü de yerindedir. Din, dil, ırk yönünden insanlığı bir bütün olarak görmesi ve yalnızca birliğe katkıda bulunabilme düşüncesi ile davranması bu olgunun temel nedenidir. Bu inanç ile daha en başından beri şu veya bu şekilde inanç sömürüsüne hiç sapmamış, daima ayrımcılığı dışlayan bir tutum sergilemiştir. Türkülerinde hep Bektaşiliğin önde gelen öğeleri; sevgi, saygı, kardeşlik, birlik, beraberlik, hoşgörü, akıl, mantık, bilgi ve bilime saygı gibi kavramları işleyerek Anadolu'yu kucaklayan ozan olmuştur. Eserlerindeki bu sağlam özü birleştirdiği doyumsuz ezgiler nedeniyle de Anadolu genelinde çok sevilmiştir. Öyle ki, popüleritesinin zirvesinde olduğu uzun bir dönem boyunca ulusal düzeyde neredeyse ondan etkilenmeyen müzik insanı yok gibidir. Hemen her müzik türünü etkilemesi ve farklı alanların icracılarının onun müziğine eğilmelerinin altında yatan; bu sağlam öz ve zengin müzik birikimidir.

Neşet Ertaş'ın müziğinde doğumdan ölüme karşılaşılan her olgunun görüldüğü bir konu çeşitliliği egemendir. Söyleyeceklerini yabancılaşmadan uzak en sade biçimiyle söyler. Dil, gelenekten ve kök duygudan kopmamış, yabancılaşmaya uzak, herkesin anlayacağı açıklıkta saf ve temiz bir Türkçedir. Ona göre, insanlar doğduğunda cahildir, ariflik ise uzun bir zaman içerisinde kazanılan bir şeydir. Bu nedenle ariflerin, sözlerini buna göre, en anlaşılır hali ile içerisine hiçbir giz saklamadan açık bir biçimde söylemeleri en başta gelen şeydir. Bu olgu Abdal dervişlerin dil misyonerliğinin Ertaş'ta sürüyor olmasının açık göstergelerindedir.

Neşet Ertaş bir türküyü söz, ezgi ve mana bakımından bir bütün olarak ele alıp sağlam bir mantık ve duygu süzgecinden geçirerek adeta bir ses mühendisi gibi en ince ayrıntısına kadar irdeleyen, aksayan yönleri gidererek uygun doğrularla değiştirebilen, kendi yorumunda içten ve duygulu ifade edebilme başarısını gösterebilen bir yorumcudur. Yöresinin kendinden önceki hemen tüm ezgilerine el atmış ve onları yeni baştan inşa etmiştir. Kenarda köşede kalmış küçük ezgiler bile Ertaş'ın yorumu ile görkemli türkülerle dönüşmüşlerdir. Bir türkü yakıcısı olarak da geleneği, halk edebiyatını, Türkmen dilinin inceliklerini ve halkın duygularını iyi tanması nedeniyle, ülkemiz müzik kültürünün en seçkin örnekleri arasında yer almış; birbirinden değerli çok sayıda eser üretmiş bir türkü yakıcısı olmuştur.

Neşet Ertaş bir saz icracısı olarak kendine has tınısı ve güçlü tekniği ile bağlama icrasında çığır açmış ustalar ustası bir virtüözdür. Çalış dengesi, eser boyunca ezgileri yenilemesi, çalıp söylerken saz ile sesin iç içe geçtiği adeta bir ikinci kişi tarafından çalınıyor muşçasına ustalıkla sergilediği eşlikler karakteristik icra özelliklerinden bazılarıdır. Bir ses ustası olarak da muhteşem hançeresi, ses tınısı ve tekniği ile okuduğu her eserin ruhuna inen, bir müzik cümlesi boyunca birkaç farklı ton kullanabilen, müzik cümlesinin zorluğu ne olursa olsun ton dışı baskıların görülmediği bir ses virtüözüdür.

Neşet Ertaş'ın en önemli özelliklerinden biri de doğaçlama gücüdür. Ertaş, bir eseri her çaldığında farklı hisseder ve adeta yeniden inşa ederek bir öncekinden farklı bir esere dönüştürür. Hatta bu özellik bir eserin icrası boyunca bile hissedilir. Tekrara düşmeden, sürekli yenileyerek yaptığı doğaçlama icra, onun görkemli sanatının en önemli yönlerinden biridir.

Neşet Ertaş müziğinin oluşum, gelişim ve yayılma nedenleri gerçekte karanlıkta kalmıştır. Toprağa dayalı gelenek müzikleri, doğası gereği bünyesinde barındırdığı sürekli devinim halindeki dinamizm gücü ve tüm beşeriyeti kapsayan evrensel özü ile hemen her dönemde, hemen her yaşam alanına eklemenebilen refleksine sahiptir. Kültür- sanat insanları açısından asıl olan; hangi yaşam alanı ve

hangi koşul altında olursa olsun, gelenek ile kendi hayatları arasında ortak güçlü bir bağ kurabilmeleridir. Anadolu'nun gelmiş geçmiş hemen her ozanı gibi Anadolu saz ve söz sanatının zirvesine yürüdüğü zorlu yolda o da öyle yapmıştır. Nerede yaşarsa yaşasın bağıllıktan bir an bile kopmadığı özü ile hep aynı yol, aynı inanç ve aynı ifadeyle bu atılımları gerçekleştirmiştir. Günümüzde *sanatsal halk müziği* kavramının henüz gelişmeye başladığı ülkemizde o, yaklaşık yarım asır öncesinden sanatsal halk müziğinin gelişimi yönünde önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Kendi deyimiyle gramafon devrinde başladığı icra-ı sanatı sonrası plaklardan, radyolardan yükselen sesi ile kısa sürede kent insanını da etkilemiş, farklı birçok müzik tarzına esin kaynağı olmuştur. Anadolu pop, rock müziği hatta arabesk müziğin temel kaynaklarından biri Neşet Ertaş ile rafine olmuş Abdal müziğidir. Müzik sektörü içerisinde özellikle 1960'lı yıllardan itibaren büyük bir popülerite kazanmış olan Ertaş'ın eserleri hemen her tarzda müzik yapan birçok sanatçıyı etkilemiş ve yapıtlarında seslendirilmiş, entelektüel kesimin de dikkatini çekmiştir. Zeki Müren'den Selda'ya, Barış Manço'dan Ahmet Özhan'a, Edip Akbayram'a ve daha nicelerine kadar birçok sanatçı Neşet Ertaş eserlerini kendi tarzları içerisinde seslendirerek farklı kitlelere ulaştırmışlardır. Öyle ki; bu gün artık *Tatlı Dillim Güler Yüzlüm/ Neredesin Sen, Mühür Gözlüm, Kendim Ettim Kendim Buldum* vb nice eseri Türkiye'de bilmeyen yok gibidir. Ancak buna rağmen, kendi içinde gelenek ile modern çağın ilişkilendirilmesi ekseninde ortaya çıkan bu yenilikçi akım seçkinler ve resmi halk müziği oluşumunu biçimlendirenler tarafından o gün için (ve hatta bugün) salt *Halk Müziği* gibi daha aşağıda görülen bir kültür alanına adeta sürgün edilerek göz ardı edilmiştir. Konunun bu yanı incelenmeye muhtaçtır.

Tüm bu olup bitenden uzak durmayı tercih eden Ertaş ise, bal arısı gibi bin bir çiçekten nice emekle eşsiz lezzette ballar yapıp gönüllerimize sundu. Korun içine çekilen ateş misali, emeğini ozan bilgeliğinin ardına gizleyerek engince fark edilmeyi bekledi. Varılacak menzili insan olarak gördüğü nice zorluklarla dolu bu çileli yolda, ışığını bereketli Anadolu toprağının aydın kültüründen alarak yürüdü, yürüdü. Bir garip bülbül olarak sürdürdüğü ömrü boyunca hep hayatı havalandırdı; yaşadığını söyledi, söylediğini yaşadı. Aşk- ı sadakat ile sürdürdüğü bu uzun yolda *ustalar ustası* mertebesine ulaşmış bir yol eri olarak Hak katında yeri elbette bilinmez ancak, halk katında o, sanatı, eserleri ve örnek kişiliği ile Anadolu insanının gönlüne ışık olmuş bir halk kahramanıdır. Belli ki gerçekler meydanında tarttığı kendi değerini iyi bilir ama *ayaklar turabı, gönüller hizmetçisiyim* diyebilecek kadar da engin gönüllüdür. Bu; gezgin, münzevi yaşayan, kulak verip dört köşeyi dinleyen, maddiyata değer vermeyen- mülkiyeti reddeden, perişana, düşküne el uzatan, yoksul hamisi, cahil eğiten, şiirle- türküyle nefes alıp veren Kalenderi- Bektaşî Dervişini anlamak için halkı

bilmek ve gönül gözü ile görebilmek gerekir. Çünkü o tıpkı Anadolu insanı gibi bütün süsü edep olan, sadeliğin içindeki gizli cevherdir.

Sonuç ve Öneriler

Neşet Ertaş özelinde gelişen sanatsal ve felsefi tavır; sanatın, bilimin ilerlemesine ve ülke tanıtımına yaptığı katkının ötesinde ülkemizin kendi kaynağı üzerinden yapılanması temelinde model olabilecek, içerisinde çok sayıda referans taşıyan ilerici bir müzik akımıdır. Onun kişisel profili, sanat akımı ve ekolü üzerine yapılacak dikkatli incelemeler birçok bilgiyi ortaya çıkaracak, yeni ve nitelikli açılımlar geliştirebilecektir. Ülkemiz genelinde Neşet Ertaş'ı güzel türküler söyleyen yetenekli bir köy sanatkârı gibi algılamaktan öteye varmayan genel anlayışın ortadan kalkması ile Anadolu Türkmen'inin öz dili, müziği ve felsefesine dair belki de en çarpıcı örnek belirgin olarak ortaya çıkacak ve gelecek kuşaklara doğru nitelikte aktarılabilir.

Ertaş'ın sergilediği felsefi tavrın kavranması ile Bektaşilik öğretisinin yaşayan örneği üzerinden Bektaşiliğin farklı yönlerine dair bulgulara erişilecektir.

Kaynakça

- BİRDOĞAN, Nejat. (2006), *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- ERDOĞAN, Çınar. (2009), *Bahçe Bizim Gül Bizdedir (Eski Çağdan Cumhuriyet'e Alevilik)*. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 88.
- KARAMUSTAFA, Ahmet T. (2007) *Tanrının Kural tanımaz Kulları, İslam Dünyasında Derviş Toplulukları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- _____. (1971). *Meydan Larousse*. VI: 800, İstanbul: Meydan Yayınevi.
- OCAK, A. Yaşar. (1992). *Kalenderiler*, Ankara: TTK Yayınları.

Arşivler:

Kalan Müzik Ses Arşivi

TRT Müzik Dairesi Ses Arşivi

T.C. HAGEM Ses Arşivi

İTÜ Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Prof. Ercüment Berker Kütüphanesi, Arşiv,
Dökümantasyon Birimi Ses Arşivi

Erol Parlak Kişisel Ses Arşivi